

Prikaz Hrvatske morfonologije

(Marković, Ivan. 2013. *Hrvatska morfonologija*. Zagreb: Disput. 206 str.)

Područje morfonologije bilo je u hrvatskome jezikoslovlju do listopada 2013. godine ako već ne sasvim zapostavljeno, onda barem svedeno na kratke prikaze pojedinih hrvatskih glasovnih promjena u hrvatskim gramatikama. Glasovne su promjene uglavnom bile jedina tema koja je zaokupljala ono malo mjesta što se u priručnicima posvećivalo morfonologiji, najčešće kao završni dio kakva odjeljka o fonologiji ili kao izdvojena prijelazna razina između fonologije i morfologije. Pritom su mnoge glasovne smjene ostale neobjašnjene, neistražene i neopisane, a ukupnost hrvatskih glasovnih promjena ostala je bez smještaja u širi teorijski i tipološki okvir. U jezikoslovnim krugovima istaknuti zagrebački izdavač *Disput* krajem 2013. godine objavio je knjigu ***Hrvatska morfonologija*** – opsežnu studiju o hrvatskim glasovnim alternacijama, knjigu koja je prilično krupan doprinos suvremenu hrvatskomu jezikoslovlju i hrvatskoj filologiji uopće. Autor joj je Ivan Marković, profesor fonologije i morfologije pri Odsjeku za kroatistiku zagrebačkoga Filozofskoga fakulteta, koji je još i suautor *Hrvatskoga pravopisa* (¹2007, ²2008) Matice hrvatske, autor knjiga *Uvod u pridjev* (2010) i *Uvod u jezičnu morfologiju* (¹2012, ²2013) te priređivač knjigâ radova Lj. Jonkea *O hrvatskome jeziku* (2005) i V. Anića *Naličje kalupa* (2009).

Hrvatska morfonologija sedma je knjiga u Disputovoj biblioteci *Thesaurus*. Urednica je ovoga izdanja Tatjana Pišković, a ocjenjivači su Josip Silić i Zrinka Jelaska. Knjiga obaseže 206 stranica, sadržava 15 poglavlja od kojih je posljednje dodatak; pri početku ima odjeljak s objašnjenjem znakovlja i transkripcije, a pri kraju opširnu bibliografiju, kazalo imenâ te kazalo pojmova i jezika. Knjiga počinje opsežnim uvodom, a potom svako poglavlje predstavlja jednu glasovnu promjenu,¹ s time da je zadnje, dodatno poglavlje svojevrstan nacrt glasovnih promjena u sloju internacionalizama koji postoje u hrvatskome jeziku.

Hrvatska se morfonologija u mnogome razlikuje od dosadašnjih prikaza glasovnih promjena u hrvatskim standardnojezičnim priručnicima. Za početak bi valjalo istaknuti da autor ne nastoji uklopiti hrvatske glasovne promjene u već postojeći kroatistički model opisa – model kakav je zastupljen u većini hrvatskih gramatika – već istraživanjem suvremenoga hrvatskoga jezika dolazi do zaključaka o postojećim glasovnim smjenama: »(...) to znači da terminološki aparat prilagođuje hrvatskomu materijalu te da promjene formulira induktivno, iz hrvatskoga materijala, ne tako da hrvatski jezični materijal pokušava uklopiti u kakve god unaprijed zamišljene okvire« (VIII).² Međutim, postojeću

1 To su redom: *jednačenje konsonanata po zvučnosti, jednačenje konsonanata po mjestu tvorbe, ispadanje konsonanata, umetanje j, umetanje a, smjena l → o, prijeglas, smjena ě → e, palatalizacija, sibilizacija, jotacija te promjene u I. i II. glagolskoj vrsti.*

2 Brojevi stranica u zagradama odnose se na knjigu koja je tema prikaza.

hrvatsku literaturu koja se bavi morfonološkim temama, bilo starijega bilo novijega postanja, autor pomno analizira kako bi pružio objektivan i iscrpan opis dosadašnjih istraživanja u tome području. Štoviše – i ovo ističemo kao posebno važno obilježje – autor obrađuje i relevantnu stranu morfonološku (pa onda i fonološku i morfološku) literaturu. Smatramo to bitnim jer do sada u hrvatskome jezikoslovlju po našem saznanju nije bilo cjelovitih i iscrpnih djela koja obrađuju glasovne promjene u skladu s modernim jezikoslovnim teorijama. Da autor suvereno vlada stranom literaturom, vrlo jasno dolazi do izražaja već u formulaciji morfonoloških pravila. Pravila su u *Hrvatskoj morfonologiji* ustrojena prema notaciji karakterističnoj za generativnu gramatiku, što bi se moglo sažeti osnovnom formulom $X \rightarrow Y / W \_ Z$, odnosno riječima: *U slijedu WXZ odsječak X mijenja se u odsječak Y*. Pošto je promjenu definirao riječima, a njezine učinke notirao takvim pravilima, autor iscrpno opisuje fonološke i morfološke okoline u kojima se pojedina promjena javlja.³ Nakon opisanih okolina autor u napomenama za svaku promjenu navodi raznolike obavijesti poput opisa u tradicionalnim pristupima, metodoloških ili terminoloških poteškoća u dosadašnjim opisima, alternativnih teorijskih pristupa i zanimljivih odstupanja od formuliranih pravila. Novost je u knjizi i apstraktnost prikaza. Autor razlikuje *dubinski prikaz*, apstrakciju iz koje se izvode konkretni oblici, npr. odabrani morf koji predstavlja ukupnost svih alomorfa jednoga morfema, od *površinskoga prikaza*, razine na kojoj se apstrakcije (morfemi i fonemi) ostvaruju kao konkretni morfovi i fonovi. To spominjemo jer se u knjizi opisuju *fonske (glasovne) alternacije*, što podrazumijeva one alternacije koje postoje pri *izvođenju (derivaciji)* površinskoga prikaza iz dubinskoga. Takav pristup ima i jednu sasvim praktičnu posljedicu: knjiga je gotovo sasvim rasterećena pravopisne problematike jer prikazuje sinkronijske promjene u hrvatskome izgovoru.⁴ Također, budući da se polazi od dubinskih postava, tradicionalni kanonski oblici nemaju status polaznih oblika na temelju kojih se rasuđuje o djelatnim glasovnim smjenama, što je velik odmak od uobičajenih hrvatskih morfonoloških opisa. I kad je u pitanju odnos dijakronije i sinkronije u opisu morfonoloških alternacija, autor ima vrlo originalan pristup. Tako je za Markovića sinkronija »ono što se komutacijom, usporedbom postojećih ostvarenih oblika dade utvrditi, ono što je za prikladan opis potrebno, pa i ono što pisac ove knjige kao izvorni govornik osjeća kao sinkrono« te »ono što njezin pisac sebi predočuje kao umnu gramatiku svojega jezika« (VIII). S druge strane dijakroniju prihvaća u mjeri u kojoj ona omogućava sustavno i jasno objašnjavanje glasovnih promjena koje su u današnjemu sinkronijskome presjeku itekako prisutne, ali neobjašnjive ili nepredvidive bez uvida u dijakronijske jezične smjene. U takvu pretežno sinkronijskome pristupu koji je prot-

3 »Usto, mogućim prigovorima da morfološki uvjetovane glasovne promjene (...) ne treba potpuno opisivati jer je njihov opseg nesaglediv ova knjiga nudi drugačiji stav – morfoloških okolina (...) možda ima mnogo, ali one su ipak konačne« (VIII).

4 To ne znači da se pravopisna pitanja u knjizi baš nikad ne spominju, već samo da ona u načelu nemaju učinka na formulaciju pravila. Stoga autor u više navrata napominje: »Bilježi li se promjena u pismu i u kojoj mjeri, ortografsko je pitanje, fonetski i morfonološki irelevantno« (npr. str. 69).

kan brojnim dijakronijskim uvidima ne samo da nema ničega spornoga⁵ već takav pristup smatramo vrlo prikladnim za opis hrvatskoga jezika i ističemo ga kao vrijedno obilježje ove knjige. Zbog takva pristupa obuhvaćene su i promjene koje su u postojećim gramatikama opisane slabo ili nikako, kao što su raznolike i nesustavne promjene koje se javljaju u I. i II. glagolskoj vrsti. Temeljni su pojmovi u knjizi vješto definirani: najčešće se polazi od jasno formulirane osnovne definicije te se kreće prema bitnim pojedinostima, kao što su alternativni pristupi pojmu o kojemu je riječ te kritički osvrti na postojeće opise, a sve to potkrijepljeno je brojnim primjerima i pozivanjima na domaću i stranu literaturu, kadšto i citatima. Markovićev je pisani izraz jasan, precizan, razumljiv, čitak, spretan i zanimljiv. Ne ograničava se strogim uklapanjem u općeprihvaćeni model znanstvenoga pisanja, no to ne znači da se u pisanju i na koji način nazire pristranost ili neobjektivnost. Stil kojim je knjiga pisana čini njezin sadržaj pristupačnim i jasnim, zbog čega je ova knjiga svakako prikladna i kao sveučilišni udžbenik.

Sagledajmo sada knjigu prema poglavljima koja ju sačinjavaju. U prvome, uvodnome poglavlju autor objašnjava osnovne morfonološke pojmove kao što su *morfem* i *morf*, *fonem* i *fon*, *morfska granica* i *morfonološka alternacija*, imajući u vidu i hrvatsku i stranu jezikoslovnu literaturu. U uvodnome dijelu piše i o tipologiji glasovnih promjena, o njihovoj uvjetovanosti te o formalnim metodama njihova zapisivanja (notacije). Smještanje hrvatskih morfonoloških alternacija u širi, tipološki okvir posebna je vrijednost ove knjige. Osim što se ukupnost hrvatskih glasovnih promjena, koja je onda u knjizi opisana u sljedećim poglavljima, u uvodu dovodi u relaciju s morfonološkim modelom koji bi »trebao vrijedjeti univerzalno u jezicima« (str. 8), pokazuje se i kako u hrvatskoj morfonologiji postoji mnogo više raznolikih promjena no što je tradicionalna kroatistika do sada opisala: smjene poput *anaptikse*, *ekskrescencije*, *forticije* i *lencije* hrvatske gramatike ne spominju. Razjašnjavaju se i pojmovi koji su u hrvatskome jezikoslovlju prilično nejasno određeni, kao što su konkretne i precizne razlike između *ispadanja* (*gubljenja*), *stapanja* (*fuzije*) i *udvajanja* (*geminacije*) fonova. Na kraju uvoda, kao svojevrsan dodatak, postoji i kratak, ali informativan pregled povijesti morfonologije u kojemu se sažima ono najbitnije u promišljanju o temeljnim morfonološkim pojmovima od ranoga strukturalizma do modernoga jezikoslovlja. Ostalih je četrnaest poglavlja posvećeno opisu hrvatskih glasovnih promjena.

Drugo poglavlje opisuje *jednačenje konsonanata po zvučnosti* i ono osim po formi izlaganja (objašnjenje i uvodne napomene, formulacija pravila, okoline u kojima se promjena ostvaruje, dodatne napomene) ne odstupa mnogo od postojećih opisa. No već treće poglavlje, u kojemu je riječ o *jednačenju konsonanata po mjestu tvorbe*, donosi neke novine. Uzimajući u obzir sve djelatne izgovorne alternacije, autor proširuje broj glasova koji je obuhvaćen ovom promjenom: primjerice u *Hrvatskoj gramatici* (Barić et al. 2003) te u Težakovoj *Morfono-*

5 »Uopće, stroga razlika sinkronije i dijakronije nedosanjani je ideal kojemu nisam sklon robovati, a i duboko sumnjam da kojemu god prirodnom jeziku i njegovu opisu uopće odgovara« (VIII).

logiji (2007) navode se šumnici *s*, *z*, *h* i zvonačnik *n*, dok Marković promjenu opisuje kao alternaciju glasova *s*, *z*, *š*, *ž*, *n*, *m*, *k*, *g*, *h*, dakle znatno proširenije. Bitno je istaknuti da je tretman asimilacije velara također drugačiji. Autor naime takva jednačenja smatra podvrstom palatalizacije: »Budući da sve promjene velara *k g h* u postalveolare *č ž š* držimo palatalizacijama, ovdje ćemo tu smjenu smatrati podvrstom hrvatske palatalizacije« (str. 63). Usprkos toj odluci u ovome poglavlju navodi pravila o jednačenju velara po mjestu tvorbe. U četvrtome poglavlju vrlo iscrpno i poučno opisuje *ispadanje konsonanata*, a pohvalna je i elegancija kojom izmiče »kontroverznom« pravopisnim pitanjima, konkretno ostvaraju dentala ispred afrikata. Autor promjenu opisuje kao objedinjenje triju vrsta pravila: onih koja se tiču *degeminacije*, onih koja se tiču dodira dentala ispred afrikata te onih koja se tiču redukcije suglasničkih skupova *st*, *št*, *zd*, *žd*, *sk*, *zg* pri njihovu dodiru s konsonantima. Zbog toga što se u knjizi polazi od fonske (glasovne, samim time govorne) realizacije, pravila je znatno više (ukupno 16), ali se time postiže dvoje. Prvo, promjena je opisana znatno šire no što je to uobičajeno (npr. gramatike ne spominju promjene tipa *kad ćemo* → [kaćemo] i *predsjednik* → [precjednik] naprosto zato što se one ne ostvaruju u pismu).⁶ Drugo, budući da je riječ o izgovoru, problematiku oko toga piše li se *zadatici* ili *zadaci* knjiga posve zaobilazi, a samo tumačenje izgovora dentala ispred afrikata doneseno je na temelju postojeće varijabilnosti u suvremenome izgovoru, i to u rasponu od potpunoga gubljenja ([zadaci], [suci]), preko stapanja ([bracki], [gracki]) do stapanja s fakultativnim produljivanjem ([re:c:i], [usac:i]).⁷

Nakon asimilacija i ispadanja u petome se i šestome poglavlju opisuju dvije vrste *umetanja* (*epenteze*). *Umetanje j* promjena je koja u hrvatskim gramatikama uopće nije opisana, uz iznimku opisa u Škarićevoj *Fonetici* (2007: § 236). Marković prihvaća onaj dio Škarićeva opisa u kojemu se tvrdi da se *j* umeće između dvaju vokala od kojih je jedan *i*, no odbacuje tvrdnju da se takvo *j* umeće i uz *e*, potkrjepljujući to primjerima kao što su *euro*, *neobičan*, *reakcija*, *neon* i sl. Također, ne razlikuje glasove [j] i [i], stoga transkribira [najići], [nejistina], [dojista], [ujistinu] (str. 76) umjesto [najići], [neiistina], [doiista], [uijistinu] kako je u hrvatskoj fonetici uvrježnije. Problem je s takvom transkripcijom dvojak. Slušni, psihoakustički dojam, iako ne uvijek sasvim pouzdan, ipak razlikuje *j* u *naići* i *doista* od onoga u *jutro* i *jug*, a ta se distinkcija ovakvom transkripcijom potire. Drugo i važnije, kad bi se u riječima *naići* i *doista* javljao palatalni kliznik [j], kako autor tvrdi, onda bi postojali tipični akustički korelati za takvo ostvarenje (snižavanje prvoga formanta i blago izdizanje drugoga s obzirom na okolne vokale, pad u zvučnome intenzitetu između prvoga i trećega formanta), a akustička analiza pokazuje da takvi korelati u spontanu izgovoru ne postoje, pa je samim time i izjednačavanje tih dvaju glasova dvojbena. Iako opis *umetanja j* u načelu smatramo prihvatljivim, smatramo također da u ovome poglavlju ima mjesta i za doradu, posebno s obzirom na (nažalost malobrojna) fonet-

6 U Silić-Pranjakovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika* (2005: 25–26) postoji i kratko poglavlje o promjenama koje se očituju samo u izgovoru, no ne spominju se takve promjene.

7 Rabimo slavensku, hrvatsku transkripciju, kakvu u knjizi rabi i autor.

ska istraživanja vezana uz hrvatsko intervokalsko *j*. U knjizi se i na uvriježenu promjenu znanu kao *nepostojano a* gleda znatno drugačije. Dosljedno se držeći izvodenja iz apstraktne dubinske strukture i ne polazeći od kanonskih oblika, autor analizom ustroja hrvatskoga sloga inducira promjenu koju zove *umetanje a*. Radi se o svojevrsnoj anaptiksi, o promjeni u kojoj se vokal *a* umeće u konsonantski skup koji prema fonotaktičkim pravilima koja vrijede za hrvatski slog inače ne može postojati. Pritom dakle 'problem' sa slogovima ne postoji u kosim padežima (G. jd. *sam.ca*, D. *sam.cu*, I. *sam.cem*), već upravo u nominativu (N. jd. **samc* → *sama $\acute{c}$*) pa u tom padežu dolazi do *umetanja a*. U istome poglavlju i prema istome modelu opisano je i *umetanje e*, samo što je za razliku od postojećih opisa ono prošireno i na strana slavenska imena.

U sedmome poglavlju objašnjava se *smjena l* → *o*, koja se u kroatistici tradicionalno naziva *vokalizacijom*. Osim što iscrpno opisuje morfološke okoline u kojima se ta promjena javlja, autor ukratko problematizira i preslogovljavanje do kojega nužno dolazi pri smjeni tipično neslogotvornoga glasa slogotvornim. Opis *prijeglasa*, koji čini osmo poglavlje *Hrvatske morfonologije*, uz klasično tumačenje (smjena vokala *o* vokalom *e* ispred palatalnih glasova i skupova *št*, *žd*)⁸ sadržava i jedno koje ne postoji u dosadašnjim opisima. Radi se o smjeni jata (*ě*) vokalom *i* ispred *j*, *a*, *e*, *i* kao u *smjeti* → *smio* i *donijeti* → *donio*, koju autor također smatra tipom *prijeglasa*. Autor u devetom poglavlju uvodi promjenu u kojoj se dugi korijenski jat smjenjuje kratkim *e* ispred tzv. *pokrivenoga r*. Promjenu naziva *smjenom ě* → *e* iako samo pravilo notira kao '*ě* → *ě* / =Cr _'. Do takva nepodudaranja (između naziva i notacije pravila) dolazi zbog toga što se kratak jat (*ě*) u govoru može ostvariti i kao [e] i kao [je], no iz opisanoga jasno je da autor kao pravilo uzima upravo promjenu *ě* → *e* (makar ju tako niti ne notira niti ne zove) kao što imamo u oblicima *brijêg* ~ *brêgovi*, *grijêh* ~ *grêška* ~ *grêšnik*, *vrijêdan* ~ *vrêdnijî* (str. 101–103). Metodološka je poteškoća u tome što je opseg ove promjene nesaglediv i neodrediv jer se nerijetko javljaju i oblici poput [brjegovi], [vrjedniji], [unaprježivati] i sl.⁹ Do koje je mjere dakle ta promjena predvidiva i 'pravilna' vrlo je teško kazati bez sociofonetskoga istraživanja (znatno teže nego što je naći iznimke za npr. sibilizaciju).¹⁰

Sljedeći krupan dio knjige (poglavlja 10 – 12) na posve nov, originalan način prikazuje hrvatsku palatalizaciju, sibilizaciju i jotaciju. Tradicionalno se *palatalizacija* opisivala kao smjena velara u palatale ispred pojedinih vokala, i to tijekom preoblike iz neutralnoga, kanonskoga oblika u kakav kosi, morfosintaktički obilježen oblik. No budući da se u *Hrvatskoj morfonologiji*

8 Tako opisuju i Barić *et al.* u *Hrvatskoj gramatici* (2003: 80–81) i Težak u svojoj *Morfonologiji* (2007: 270–271). U gramatikama Težak–Babić (2007) i Silić–Pranjčević (2005) *prijeglas* se ne objašnjava.

9 Zanimljivo, ovo je jedan od rijetkih slučajeva u kojima bi *fonemski* pristup olakšao formulaciju pravila, naravno pod pretpostavkom da prihvaćamo fonemski status jata. Tada bi se pravilo moglo formulirati upravo onako kako autor i čini (*ě* → *ě* / =Cr _) pa se tada dobiveni kratki jat /*ě*/ na površinskoj razini ostvaruje ili kao [e] ili kao [je], i to prema za sada neodređenim ortoepskim pravilima.

10 Radi se o tome da je za sibilizaciju, iako ima više iznimaka nego pravila, lakše naći kategorijalne iznimke (makar ima i pojedinačnih), pa bi se moglo reći da ima više 'pravilnosti' u samim iznimkama nego što takve pravilnosti ima kod kraćenja jata.

polazi od nemotiviranoga dubinskog morfa, kanonski oblici nemaju polazni status, pa se promjene opisuju kako do njih dolazi i u svim rječogradnim procesima, primjerice u tvorbi. Drugim riječima, palatalizaciju motiviraju flektivni morfovi, ali i brojni derivacijski, stoga se u knjizi nastoje popisati *sve* uvjetujuće morfološke okoline, odnosno navode se svi uvjetujući flektivni i derivacijski morfovi. Takva iscrpnost u jezičnoj analizi, koja čini značajnu razliku naspram postojećih opisa i prilično proširuje opseg pojedine promjene, ujedno je i vrijedna odlika ove knjige.¹¹ Da bi čitatelj takve prikaze mogao s razumijevanjem tumačiti, mora imati dobro morfološko predznanje, a to se posebno odnosi na vladanje morfološkom analizom. S obzirom na to da se za palatalizaciju navodi više od stotinu uvjetujućih fleksijskih i derivacijskih morfova, a slično je tako i za jotaciju, katkada je teško jasno razlikovati te dvije promjene, a i zbog njihova golema opsega nije jednostavno ovladati svim njihovim potankostima (naučiti ih, zadržati ih u pameti).¹² Osim što je uvjetovana golemim brojem morfova, palatalizacija u Markovićevu opisu zahvaća i veći broj glasova: sve u svemu, promjena je formulirana kao smjena fonova *k, g, h, c* fonovima *č, ž, š, ć* te skupova *st, zd* skupovima *št/šč, žd/žđ* ispred fonova *i, e, a, u, b, k, n, t, c, ć, l*. Bitnost smještanja hrvatske morfonologije u širi, tipološki model glasovnih promjena (u *Uvodu*) posebno dolazi do izražaja u tretmanu *sibilarizacije*, koja se u knjizi shvaća podvrstom palatalizacije (str. 135). Tako se razlikuje regresivna sibilarizacija (tzv. *druga palatalizacija*), koja postoji primjerice u *junak ~ junaci*, od progresivne sibilarizacije (tzv. *treće palatalizacije*) kao u *puk-a-ti → pucati*. Slično tumačenje postoji i u Silić–Pranjakovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika* (2005: § 97, 98), no u *Hrvatskoj morfonologiji* opisani su i svi konteksti u kojima do promjene dolazi te su iscrpno pobrojena ograničenja u njezinu ostvarivanju (a takvih ograničenja – iznimaka – ima mnogo). I *jotacija* je shvaćena kao vrsta palatalizacije, što dodatno otežava njihovo razlikovanje, pogotovo kad do promjene dolazi između korijenskoga morfa i derivacijskog sufiksa (jotacija pri fleksiji uglavnom je opisana kao i u postojećim gramatikama, samo iscrpnije). Dakle, iako su u načelu razlike između palatalizacije i jotacije jasne (za razliku od palatalizacije, jotacija je fuzijska promjena uzrokovana glasom *j*, a javlja se i u korijenima i u posudenicama), u praksi je za njihovo razlikovanje opet potrebno mnogo znanja o morfološkoj analizi i tvorbi riječi, a zbog iznimaka ugroženo je čak i njihovo načelno razlikovanje (npr. postoji i nefuzijska jotacija, srodna i jednačenju po mjestu tvorbe; *vuk ~ vučji, bog ~ božji*). Sažeto bi se o tim trima promjenama moglo reći da su zbog dosljedne morfološke analize one opisane znatno temeljitije, što ih otkriva u njihovoj punoj kompleksnosti, a na vidjelo dolaze i sasvim neopisane glasovne smjene

- 11 Ilustracije radi, u Težak–Babićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika* (2007: § 125) piše da se palatalizacija »provodi najčešće u prezentu *nekih* glagola (...), u tvorbi *nekih* imenica (...), u tvorbi *nekih* glagola« (isticanje kurzivom naše, op. a.), dok se u *Hrvatskoj morfonologiji* točno navodi u tvorbi i fleksiji *kajih* riječi (i njihovih oblika) do te promjene dolazi.
- 12 Zato autor u predgovoru opravdano opominje: »To opis u ovoj knjizi možda čini složenijim, no zašto smo uopće mislili da je hrvatska morfonologija jednostavna? Naprotiv suprotno je – hrvatska morfonologija nije baš jednostavna (...)« (IX). Slažemo se, hrvatska morfonologija svakako je kompleksnija no što se iz postojećih gramatičkih opisa do sada moglo razumjeti.

(npr. *fisija*, koja se javlja pri izvodu *stanovnik* → *stanovništvo*, i to nakon palatalizacije).¹³

Novina je u morfonološkome opisu i objedinjenje *promjena u I. i II. glagol-skoj vrsti* u trinaestome poglavlju. Radi se o raznovrsnim promjenama – ume-tanju, ispadanju, stapanju – do kojih dolazi u oblicima glagolâ vrsta I.1, I.3, I.4 te II. Do sada su neke od tih promjena bile opisane kao svojevrsna ispadanja suglasnika (tako je u Težakovoj *Morfonologiji*), kao proširivanja (tako je u *Hrvatskoj gramatici* Barić i suradnikâ), a mnoge su ostale neopisane. Marković ih pregledno objedinjuje na jednome mjestu i notira sa šest pravila, čime obuhvaća alternacije tipa *mesti* (← *metsti* ← *met-ø-ti*), *dupsti* (← *dub-ø-ti*), *reći* (← *rek-ø-ti*), *pleo* (← *plel-ø-l-ø*), *krenuti* (← *kret-nu-ti*) i dr. U suvremenim hrvatskim gramatikama *prijevoj* se uglavnom smatra dijakronijskom promjenom ili se objašnjava kao tip proširivanja osnove. U *Hrvatskoj morfonologiji* autor zauzima stav da se radi »o nesumnjivo živu, sinkronijskome prijevoju« (str. 173), koji analizom suvremena hrvatskog jezika dijeli na *kvalitativni* (*ø ~ e ~ i ~ o*; npr. *brati ~ berem ~ birati ~ izbor*) i *kvantitativni* (*õ ~ ā*; npr. *ròditi ~ rádati*). Veoma važan dio poglavlja o prijevoju zauzima vrlo pronicav i originalan kritički osvrt na dosadašnje tumačenje tzv. *alternacije ije/je*. Autor argumentira kako promjene tipa *ispovjediti ~ isповijédati* nisu ni po čemu drugačije od kvantitativnih prijevoja koji se javljaju kod ostalih vokala, odnosno da se radi o dvosmjernoj alternaciji *dugo//kratko*.¹⁴ Na ovome mjestu autor dakle ne upada u zamku (orto)grafije – činjenice da u pismu jat bilježimo na različite načine, nerijetko vrlo nelogično (*pjêv ~ spjêv*, ali *bijêg ~ zbjêg* i sl.) – već vješto ograđuje pravopisnu problematiku i dosljedno se drži fonske, glasovne razine. U zadnjem, petnaestom poglavlju autor daje nacrt *internacionalnoga sloja glasovnih promjena*, gdje u uvjetne, provizorno smišljene tipove razređuje promjene koje su vrlo raznorodne i uvjetovane stranim morfonološkim pravilima koja su se zbog leksičkog posuđivanja javila i u hrvatskome. Tako smjenu *d ~ z* etiketira kao 'tip *kolizija*' pa navodi primjere *kolidirati ~ kolizija*, *aludirati ~ aluzija*, *eksplozirati ~ eksplozija*, smjenu *h ~ k* etiketira kao 'tip *apstrakcija*' pa navodi *apstrahirati ~ apstrakcija*, *kontrahirati ~ kontrakcija* i sl. Zadnje je poglavlje ustrojeno kao vrlo informativan nacrt takvih promjena, koji bi mogao poslužiti kakvu budućem cjelovitom opisu glasovnih promjena u internacionalizmima. Knjiga time završava i nema zaključnih razmatranja.

Da sažmemo. *Hrvatska morfonologija* autora Ivana Markovića djelo je koje s razrađenom i dosljednom metodologijom opisuje hrvatske glasovne promjene te uvodi čitatelja u osnove opće i hrvatske morfonologije. Glasovne su promjene popisane jasno i precizno, po uzoru na generativnogramatičku formalnost, a dodatno su objašnjene iscrpno i uvjerljivo. Takve knjige hrvatsko jezikoslov-

13 Kompletan morfonološki izvod: *stan-ov-n-ik-stv-o* → *stanovnik(s)tvo* (*ispadanje kons.*) → *stanovniktv*o (*palatalizacija*, i to ispred *t*) → *stanovništvo* (*fisija*) → *stanovništvo* (*ispadanje kons.*) → *stanovništvo*.

14 »Najveći nedostatak takvih pregleda jest nuždan dojam da u hrvatskome postoji nešto kao fonetska alternacija, **glasovna promjena ije/je**. Takva alternacija **ne postoji**« (str. 176, isticanje njihovo). I u nastavku: »Gotovo kao kad bismo na temelju pravopisne razlike malog i velikog slova izmislili glasovnu promjenu *a//A*« (str. 178).

lje do sada nije imalo. Zato vjerujemo kako će se knjiga pokazati i uspješnim sveučilišnim udžbenikom i bitnim referencijalnim djelom na području fonologije, morfonologije i morfologije. Važan su doprinos i brojna dijakronijska opažanja kojima se produbljuje razumijevanje pojedinih suvremenih oblika o kojima se u dosadašnjoj kroatističkoj literaturi moglo naći tek ponešto informacija. Autor se poziva na brojna djela moderne i tradicionalne strane lingvistike, a prema postojećim opisima hrvatskih glasovnih smjena odnosi se objektivno i kritički. Još važnije, u knjizi je prikazan onaj dio umne gramatike koji je nadležan za glasovne alternacije koje se javljaju pri izvođenju fonetskoga prikaza iz dubinskoga. Time se obuhvaća velika većina hrvatskih glasovnih promjena, a onomu što hrvatskoj morfonologiji još predstoji ova knjiga daje čvrste temelje. Smatramo to najvažnijim znanstvenim doprinosom ove knjige. Zbog svega toga moglo bi se bez mnogo zadržke kazati da je *Hrvatska morfonologija* jedan od prvih sustavnih, cjelovitih i metodološki jasnih prinosova hrvatskoj morfonologiji, disciplini koja je u hrvatskome jezikoslovlju prečesto bila samo popratni dio fonološkoga ili morfološkoga opisa.

Veno Volenec